

**"Око й ухо народнє" – організація та діяльність комісії
Конгресу Трудового Народу України**

У статті автор розглянув організацію та діяльність комісії Трудового Конгресу за доби Директорії Української Народної Республіки (січень-вересень 1919 р.).

Ключові слова: Конгрес Трудового Народу, комісії, Директорія, УНР.

В данной статье автор рассмотрел проблемы организации и деятельности комиссий Трудового Конгресса в период Директории Украинской Народной Республики (январь-сентябрь 1919 г.).

Ключевые слова: Конгресс Трудового Народа, комиссии, Директория, УНР.

In this article the author has considered the problems of the organization and activity of the commissions of the Labour Congress during the UNR Directory (January – September 1919 year).

Key words: Congress of the working people, commissions, Directory, the Ukrainian National Republic.

Вже більше двох десятиліть минуло з того часу, як Україна стала самостійною, незалежною державою. За цей період вона пройшла складний шлях розбудови й утвердження демократичних інституцій органів влади. Цей процес продовжує тривати й зараз. Становлення та розвиток державних демократичних інститутів залишається одним з пріоритетних напрямків внутрішньої політики нашої держави. Необхідною складовою цієї проблеми виступає вивчення та врахування вітчизняного історичного досвіду національного державотворення.

Бурхливі революційні процеси 1917–1920 рр. породили низку різноманітних державних форм та моделей, що почергово змінювали одна одну в Україні. Крім принесених ззовні російських більшовицьких рад, окупаційних австро-німецького та денікінського режимів, на теренах України постали незалежні національні державні утворення. На зміну національно-демократичному режиму Центральної Ради прийшов авторитарний гетьманат П. Скоропадського, який, у свою чергу, поступився місцем Директорії Української Народної Республіки. Вивченню історії

останньої присвячена значна кількість історичних досліджень. Разом з тим не всі державні структури "Другої УНР" знайшли об'єктивне відображення у науковій літературі. Об'єктами історичних розвідок була сама Директорія, Рада Народних Міністрів та діяльність окремих урядів, органи місцевого самоврядування. Окремо вивчалася історія предпарламенту – Конгресу Трудового Народу УНР. Але поза увагою дослідників залишилися сформовані Трудовим Конгресом комісії, що повинні були відігравати головну контролюючу функцію в системі державної влади.

Радянська історіографія про комісії намагалася не згадувати, адже оцінювався режим Директорії виключно як "буржуазно-націоналістичний", "ворожий радянському державному будівництву" [1]. У вітчизняній історіографії питання їх організації, складу, діяльності та результатів роботи спеціально не досліджувалися. Окремі моменти проблеми знайшли своє відображення у працях В. Верстюка, В. Солдатенка, О. та М. Копиленків, Д. Яневського, М. Яцюка [2]. У цих дослідженнях комісії тільки згадуються в контексті результатів діяльності Конгресу Трудового Народу. У праці В. Яблонського "Від влади п'ятьох до диктатури одного. Історико-політичний аналіз Директорії УНР" [3] подана загальна характеристика діяльності комісій. У монографії В. Лозового висвітлено та проаналізовано роботу комісій на завершальному етапі діяльності та розкрито причини їх ліквідації [4].

Для більш повного розкриття цієї теми автор ставить наступні дослідні завдання:

- з'ясувати роль і місце комісій Конгресу Трудового Народу в системі державної влади Української Народної Республіки;
- розкрити їх структуру та особовий склад;
- висвітлити головні напрямки діяльності;
- визначити основні результати роботи та причини ліквідації комісій.

Вищим тимчасовим законодавчим органом УНР періоду Директорії був Конгрес Трудового Народу України, що збирався 23–28 січня 1919 р. у Києві. Рішення Конгресу буди викладені в Універсалі "До трудового народу України". У зверненні зазначалося, що "Конгрес Трудового Народу Української Народної Республіки... через військові події на Україні припиняє на деякий час свої засідання... Для підготовки законопроектів до слідуючої сесії Трудового Конгресу Української Народної Республіки Конгрес Трудового Народу України визнав необхідним залишити після себе такі комісії: по обороні Республіки, земельну, освітню,

бюджетові, заграничних справ і комісію харчових справ... Інструкцію про вибори в Трудові Ради (органи влади на місцях) має негайно виробити правительство Республіки разом з комісіями Трудового Конгресу. В цілях закріплення демократичного ладу правительство Української Народної Республіки разом із комісіями має підготувати закон для виборів Всенародного парламенту Великої Соборної Української Республіки" [5]. В іншому документі, що був ухвалений Конгресом Трудового Народу на останньому засіданні 28 січня 1919 р., "Законі про форму української влади", зазначалося: "Зважаючи на загрожує внутрішнє і зовнішнє положення нашої Республіки, засідання свої припинити, виділивши із свого складу комісії з законопідготовчими і контрольними функціями, які мають розробити законопроект для слідуючої сесії Трудового Конгресу, а також допомагати правительству в оздоровленні адміністративного апарату всієї Республіки від контрреволюційних і антидержавних елементів. Повинні бути утворені комісії: 1) по обороні держави; 2) земельна; 3) бюджетна; 4) закордонних справ; 5) харчових справ; 6) культурно-освітня. Загальний склад комісій укладається шляхом виборів, пропорційного представництва від усіх фракцій Конгресу, по рахунку 1 представник від 15 членів Конгресу. Поділ по окремим комісіям і вироблення порядку робіт встановлюється на спільних зборах всіх обраних до комісії депутатів" [6]. Трохи пізніше, в лютому 1919 р., у Вінниці Центральним інформаційним бюро при Директорії УНР була видана листівка під гучною назвою "Що зробив Трудовий Конгрес?", у якій наголошувалося: "Для того, щоби Конгрес міг контролювати й направляти діяльність Директорії й Ради Міністрів, було утворено Комісії... Ці комісії такі: 1) земельна – їй підлягає міністерство хліборобства; 2) фінансова – їй підлягає міністерство фінансів, державний контроль та міністерство торгу і промисловості; 3) військова – міністерство військове, морське, шляхів та пошт і телеграфів; 4) продовольча – їй підлягає міністерство народного господарства; 5) культурно-просвітня – міністерство освіти, культів (ісповідань), преси й пропаганди, здоров'я і просвітні відділи при міністерствах; 6) комісія по справах закордонних – їй підлягає міністерство закордонних справ. Ці комісії ведуть свою контрольну роботу, поки не збереться знову Конгрес. Члени його перебуваючи на місцях, багато дечого побачать, що треба направити або змінити, а прислухаючись до постанов селянства на волосних та повітових з'їздах, вони виявлять правдиву волю народну. А через зв'язок з

трудовими радами, що закладаються по повітах, комісії багато допоможуть заведеному ладу у нас на Україні. Треба тільки підтримувати на місцях роботу трудових рад і дбати про зв'язок їх з Центром... Комісії, які залишив по собі Конгрес, багато допомагають правительству в його роботі. Це око й ухо народнє, що всього догляне, все вислухає й додасть свого авторитету тій роботі правительства" [7]. Мабуть, автори листівки уважно читали "Історію" Геродота, адже саме з цього твору запозичене порівняння про "око й ухо". Так, в ахеменідській Персії називали таємних шпигунів, що слідкували та доносили на підданих царю. Порівнюючи комісії з "оком й ухом", Директорія намагалася довести до всіх громадян республіки, що комісії так само ревно будуть слідкувати і контролювати діяльність міністерств та інших державних структур. Необхідно відзначити, що комісії утворювалися в першу чергу як додатковий контролюючий орган. Через зв'язок комісій з трудовими радами на місцях центральні органи управління намагалися зберегти та посилити зв'язок з народними масами, зберегти в дії "трудовий принцип" та укріпити "велику партійну коаліцію" (союз партій УПСР та УСДРП, які сформували уряд В. Чехівського).

Стосовно кількісного складу комісії існує кілька тверджень. Так, називається цифра 30 осіб [8], інші джерела подають 27 членів, зауважуючи, що вже після першого переїзду до Вінниці, їх залишилося всього 20 [9]. Але незалежна демократична газета "Життя Поділля" від 31 січня 1919 р. з посиланням на Українське телефонне агентство, повідомляло: "У комісію по обороні увійшло 10 душ: Л. Бачинський, О. Мацюк, Устіяновський, Б. Блохин, Калинович, М. Любинський, І. Паливода, Коломієць, В. Строменко, Палій. Головою комісії обрано Мацюка.

В земельну комісію увійшло 12 душ: Бабій, Ярославич, П. Шекерик, Суховенко (правильно Д. Сухенко – О. Л.), Й. Безпалко, Дувіряк, Вісам, Лещенко, І. Паливода, Грубенець. Головою комісії обрано Н. Петренка.

Бюджетова комісія складена з 6 душ, в неї увійшли В. Чайковський, Л. Бачинський, Й. Безпалко, І. Шиманович, Бабій, М. Ковенко. Головою обрано Чайковського.

Комісія із закордонних справ складається із 8 душ, в її склад входять В. Яросевич, Лев Бачинський, Н. Любинський, С. Бачинський, І. Паливода, Шиманович, В. Стороженко, І. Калинович. Головою обрано Лева Бачинського.

В склад харчової комісії увійшло 10 душ: П. Шекерик, Ду-віряк, Лисар, Устیانович, Блохин, Т. Мельник, Сухенко, М. Скидан, Косенко й Грузинцин. Головою обрано Мельника.

Нарешті культурно-освітня комісія складається з 10 душ. В склад увійшли Є. Вировий, П. Шекерик, Лисар, І. Калинович (секретар), А. Лещенко (заступник голови), Любинський, Коломієць, І. Коваленко, Трекінський (?). Голова Є. Вировий. Причому було постановлено, що простим членам можна бути рівночасно в трьох комісіях. Обрані ж головами комісій не можуть бути членами ніякої другої комісії" [10].

Аналізуючи особовий склад комісій, варто відзначити те, що значна частина їх членів належала до партії есерів (С. Бачинський, І. Паливода, Д. Сухенко, І. Косенко, І. Шиманович, Т. Мельник, Петренко, Лещенко – соціаліст-федераліст, а Блохин та Й. Безпалко – українські соціал-демократи) та були обрані від трудового селянства. Так, С. Бачинський був обраний на Олександрівському селянському з'їзді, Т. Мельник – на Гайсинському з'їзді селян, Паливода – селянами Вінницького повіту, Петренко – Прилуцького, навіть професор Київського університету І. Шиманович представляв інтереси кам'янецького повітового селянства.

Одразу після утворення комісії розпочали активну діяльність. На першому спільному засіданні всіх членів комісій, що відбулося 29 січня, вирішувалося питання про порядок майбутньої роботи. Під час дебатів було намічено, що "комісії будуть перебувати там, де знайдуть потрібним по згоді з президією Конгресу. Гадають, що комісії будуть там, де є міністерства... по ранках голова комісії буде відвідувати відповідні роботам його комісії Міністерства. Засідання комісій будуть відбуватися ввечері. Голова комісії буде інформувати членів про діяльність міністерств і про матеріали, які він буде звіти одержувати. Президія Трудового Конгресу під час перериву сесій конгресу буде призначати збори комісій, а у разі потреби будуть призначатися спільні засідання всіх членів комісій разом". Крім того, було вирішено видати "стенографічне справоздання" про пленарне засідання Конгресу окремою книжкою (запланований тираж – 50 тис. примірників), у якому планувалося подати список депутатів з біографіями та короткими відомостями про їх партійну діяльність [11]. Наступного дня Президія Конгресу остаточно визначився з роботою комісій. З 6 комісій – дві комісії були оголошені великими та 4 малими. До великих віднесли комісію земельних справ і комісія по обороні УНР. До малих –

бюджетову, закордонних справ, харчових справ і культурно-просвітню. Але вже через кілька днів у пресі з'явилося повідомлення, що "об'єднане засідання комісій та президії не визнало можливим поділити комісії Трудового Конгресу на великі й малі" [12]. Крім того, було прийнято рішення, що в найближчі дні буде утворена третя велика комісія з вироблення конституції Української Народної Республіки – адміністративно-конституційна (спочатку планувалося, що це буде особлива підкомісія з обраних уже членів до других парламентських комісій) [13]. Забігаючи наперед, необхідно наголосити, що адміністративно-конституційна комісія, або як її частіше називали "комісія по зміцненню демократичного ладу України", була таки створена, але розробити проект конституції УНР так і не спромоглася.

Осередком діяльності та роботи президії та комісій Трудового Конгресу в Києві тимчасово було обрано помешкання Міністерства закордонних справ. Помешканням для проживання членів президії та комісій Конгресу було обрано "готель Гладинюка" і для цього було відведено близько 20 кімнат.

Першою нагальною проблемою, що постала перед комісіями, було питання про виїзд делегатів Конгресу на місця. Для її вирішення була обрана спеціальна делегація (до її складу увійшли Гаврильчин, Коломієць, Блохин). Тим делегатам, постійне місце проживання котрих було вже зайнято більшовиками і котрі не мали змоги виїхати додому, засідання постановило видавати впродовж трьох днів добові в розмірі 50 крб в день. Але вирішити це питання до кінця комісії не змогли.

Розпочалась активна робота і в самих комісіях. У перший день лютого 1919 р. культурно-просвітня комісія звернулася до "всіх земських і місцевих самоврядувань, до наукових, просвітніх, педагогічних і відповідних професійних організацій і взагалі до всіх зацікавлених" з проханням надавати до комісії будь-які заяви, записки, постанови, плани й проекти, а також всіляку допомогу й поради в роботі комісії. Крім того, було розглянуто питання роботи з просвітніми відділами Військового міністерства, Міністерства шляхів та земельних справ, Державного секретаріату й Державної друкарні, які також передавалися в сферу контролю даної комісії. Того ж дня у Міністерстві земельних справ відбулося засідання представників земельної комісії з товаришем міністра Архипенком та директорами департаментів: лісового – Іваницьким і земельного – Хамардюком, на якому останні подали розгорнутий звіт про діяльність міністерства [14].

Комісія з оборони держави розпочала свою роботу пізніше. Це було пов'язано з тим, що організаційні моменти в самій комісії затягнулися. З огляду на надзвичайну поважність завдань з оборони України комісію було поділено на 4 окремі секції – військову, внутрішніх справ, правничу й секцію фракційну. Пізніше було скореговано й уточнено, що "4 секції – по зовнішній обороні, внутрішній обороні, по міністерству юстиції, по міністерству праці... До комісії постановлено запросити до 15 делегатів" [15].

Але діяльність комісій була швидко перервана вимушеною евакуацією з Києва. Наступ більшовицьких армій змусив Директорію залишити столицю та переїхати до Вінниці, куди поступово переїхали всі державні установи. Початок роботи комісій співпав з відставкою уряду В. Чехівського. 31 січня 1919 р. Директорія видала наказ про відставку уряду в повному складі і доручила С. Остапенку сформував новий. Але уряду Чехівського довелося працювати ще два тижні та провести евакуацію державних установ з Києва. 4 лютого комісії Трудового Конгресу переїхали до Вінниці та розмістилися в готелі "Бель Вю", по сусідству з Міністерством земельних справ. А 6 лютого місцева газета "Свободное слово" надрукувала інтерв'ю власного кореспондента П-ського з головою Трудового Конгресу С. Вітиком. Він так прокоментував перші результати роботи комісій: "Що стосується комісій Конгресу, то на них лежить, з одного боку, контрольна функція, з іншого – по розробці законопроектів, які будуть винесені на розгляд Трудового Конгресу, який повинен зібратися приблизно через місяць і який повинен буде затвердити конституцію Української республіки. Ми працюємо в тісному контакті з урядом та допомагаємо йому у вирішенні невідкладних завдань". Продовжуючи, С. Вітик заявив: "Найголовнішими задачами, що стоять сьогодні перед комісіями Трудового Конгресу, є заходи по організації армії. А саме – розробка військових законів та уставів, організація нових формувань. Надалі – закони, що визначають правильну діяльність адміністративного апарату. Ми прагнемо надати допомогу уряду в його роботі по прийняттю бюджету, забезпеченні продовольством, налагодженні функціонування шляхів сполучення, у проведенні в життя аграрного законопроекту прийнятого Конгресом, у встановленні єдиного адміністративно-господарського апарату, який повинен включити Галичину та Угорську Україну. Ми налагоджуємо також зв'язки з братньою нам Кубанню". Відповідаючи на питання кореспондента стосовно формування нового урядового кабінету та взаємодії з ним, голо-

ва Трудового Конгресу наголосив, що: "Він ще остаточно не сформований, але вже відомо, що за своїм складом у ньому знайде своє відбиття розстановка сил, яка мала місце на Трудовому Конгресі, а також те, що одним з його найголовніших завдань є створення сильного адміністративного та господарського апарату на Україні". У завершенні С. Вітик ще раз зазначив, що комісії Трудового Конгресу "продовжують твердо стояти на захисті нашої самостійності, нашого суверенітету та демократії" [16].

Однак сподівання голови Трудового конгресу на порозуміння з новим урядом та плідну співпрацю дуже швидко розсіялися. Кабінет Сергія Остапенка, який ще називали "кабінетом оборони" та "кабінетом центру", складався з представників трьох правих партій (соціалістів-федералістів, соціалістів-самостійників і народних республіканців) і, зрозуміло, не погоджувався з будь-якими законопроектами лівих.

Новий уряд, демонструючи "новий курс", одразу почав гальмувати законопроекти, розроблені попереднім урядом, та роботу комісій. На доказ цього новий прем'єр-міністр відмовився ввести в дію закон про вибори до трудових рад, розроблений попереднім урядом і затверджений Директорією. Вищевказані місцеві трудові конгреси та ради трудового народу створювалися "для боротьби з контрреволюцією та анархією, здійснення політичного контролю над діяльністю місцевих агентів влади – комісарів, міліції й інших урядовців... а також за доглядом по проведенню в життя й виконання місцевими агентами законів Української Народної Республіки". Трудові конгреси та ради трудового народу мали такі ж самі контролюючі повноваження, як і комісії Конгресу, але тільки на місцях. Це не могло не викликати невдоволення місцевої виконавчої влади. Таким чином, новий уряд не просто проігнорував трудовий принцип, затверджений Конгресом Трудового народу, а й відсторонював трудові маси від участі у політичному житті країни. В питанні земельних реформ уряд та новий міністр земельних справ націонал-радикал Є. Архіпенко стояли на позиції про визнання аграрної реформи з виплатою поміщикам компенсації [17]. Але незважаючи на це, необхідно відмітити, що "вінницький період" був найрезультативнішим у діяльності комісій.

Вже 8 лютого члени комісій брали участь у Державній нараді, на якій розглядалася проблема зовнішньополітичної орієнтації УНР, і виступили за продовження переговорів з представниками

Антанти на умовах згоди, прийнятої в Бірзулі та Одесі. В цей час представники комісії з оборони держави брали активну участь у формуванні нових "полків та куренів для боротьби з більшовиками" в Жмеринці [18]. На організацію нових військових формувань комісії вдалося отримати значні кошти. Але І. Мазепа згадував, що "за уряду Остапенка не було ні влади, ні контролю. Тому грубі мільйони, що видавалися на різні нові формування пропали марно. Зловживанню отаманів не було кінця: вони брали гроші, але при першій нагоді кидали фронт, зникали хто куди хотів... і цим вносили ще більшу дезорганізацію як на фронті, так і в запіллі" [19]. Комісія неодноразово виступала в пресі проти пияцтва та бешкетів в армії [20], а також закликала робітників, селян та козаків "боротися з погромами, різаниною ні в чому невинних жінок, дітей єврейських, а подекуди й іншого населення... та змити цю погромну пляму з української армії і закрити рота радісному шипінню ворогів нашої революції та України". Члени комісії брали участь у розслідуванні подій єврейських погромів у Проскурові, Овручі й Домбровицях [21].

13 лютого відбулося засідання культурно-просвітницької комісії щодо діяльності Міністерства здоров'я та опіки за участі товариша міністра доктора Є. Яковенка. Крім того, участь у засіданні брав член президії Трудового Конгресу Д. Одрина. Є. Яковенко ознайомив комісію зі статутом міністерства, з історією організації та його діяльністю в часи перебування в Києві. Він зупинився на діяльності Міністерства з боротьби із заразними захворюваннями, особливо звернув увагу на протидію поширенню епідемії тифу. Ознайомившись з докладом, комісія запропонувала видати окремий циркуляр Міністерства здоров'я, про заборону ревізій шкільних приміщень для потреб медичних установ. Такі ревізії можуть здійснюватися тільки у крайніх випадках і за погодженням з Міністерством освіти. Потім Є. Яковенко зупинився на діяльності Міністерства з питань опіки інвалідів, біженців та військовополонених. Ознайомив членів комісії із заходами, які були здійснені для передачі всього медико-санітарного майна з власності Міністерства народного господарства у розпорядження Міністерства здоров'я. У свою чергу, комісія пообіцяла, що підтримає Міністерство здоров'я і звернеться до Директорії з проханням про негайну передачу майна. Під час обміну думками було приділено увагу багатьом конкретним питанням у роботі міністерства та висловлені такі побажання: "1. Виділення коштів на організацію медико-санітарної справи в Галичині. 2. Впорядкування

постачання медичних установ ліками. 3. Видання нового закону про відкриття нових аптек. 4. Посилення боротьби зі спекуляцією власників аптек. 5. Організувати конкретні заходи для підвищення рівня освіти та кваліфікації зауряд-лікарів, що отримали дипломи під час світової війни. 6. Налагоджувати постійний зв'язок між Міністерством здоров'я та Міністерством освіти в справі кращого впорядкування роботи медичних факультетів при університетах України. 7. Розробити заходи для популяризації українських курортів. 8. Розпочати підготовчу роботу по організації експериментального медичного інституту на Україні. 9. Поступово покращити матеріальний стан вчителів та учнів фельдшерських шкіл, за рахунок збільшення заробітної плати та стипендій. 10. Популяризувати медичні знання серед населення засобами видання агітаційної продукції, влаштування народних читань, лекцій тощо. 11. Впорядкувати медико-санітарну справу, положення медичного персоналу в загальнодержавному масштабі, організувати проведення земських медичних з'їздів та спеціальних нарад, а також розробити та випустити інструкції для органів місцевого самоврядування для координації всієї медико-санітарної діяльності в межах УНР". Комісія звернула окрему увагу на українізацію медичної освіти, наголосивши, що в даному питанні дуже мало зроблено Міністерством. Комісія просила міністерство виробити та популяризувати постійну медичну термінологію та звернути увагу на організацію роботи з видання перекладів та оригінальних підручників українською мовою. На думку комісії, необхідно введення повних обов'язкових курсів українознавства до програм фельдшерсько-акушерських шкіл та заборона видачі атестатів без відмітки про проходження цих курсів. Також необхідно якомога швидше перейти на викладання в цих школах предметів українською мовою, а для цього прискорити процес підготовки вчительського персоналу [22].

Того ж дня відбулося засідання бюджетної комісії Трудового Конгресу. На ньому розглядалося питання грошової реформи. З цього приводу на засідання були запрошені керуючий Державним банком В. Ігнатович та директор кредитної канцелярії Лерхе. Засідання комісії відвідав колишній міністр фінансів Б. Мартос, який, зі свого боку, надав деякі роз'яснення відносно проведеної ним грошової реформи. Вислухавши доповіді, комісія постановила звернутися до Директорії з тим, щоб негайно було призначено завідувача (міністра) Міністерства фінансів, тому що становище міністерства в цей надзвичайно важкий час вимагає інтенсивної

роботи. Був винесений на розгляд законопроект про "введення в обіг дрібної бронзової, мідної, залізної та срібної монети зустрів з боку комісії повне розуміння, так як проведення його в життя... покращить важке становище населення країни та внесе в маси спокій та впевненість" (Ці питання були обговорені на об'єднаному засіданні Директорії, міністерств, керуючих міністерствами та комісарів міністерств 25.02.1919 р. Конкретного рішення прийнято не було, але прийняли резолюцію – "взяти до відома" [23]. Також було розглянуто внесений до Ради Народних Міністрів законопроект про надання Міністерству фінансів права надалі користуватися законом від 28 грудня 1918 р. про введення в обіг грошових знаків на 1000 000 000 гривень. Законопроект цей визнаний комісією "як такий, що відповідає меті" [24].

Не забували депутати і про вирішення власних потреб. На об'єднаному засіданні Директорії, міністерств, керівників міністерств та комісарів міністерств і представників комісій Трудового Конгресу, що відбулося 20.02.1919 р., було розглянуто заяву президії Трудового конгресу за ч. 118 про видачу авансу в 30000 крб на утримання членів конгресу та комісій, і про право членів безоплатного користування проїздом залізницею [25]. Крім того, через два дні на засіданні Ради Народних Міністрів слухалася доповідь державного секретаря М. Корчинського надіслана президією Трудового Конгресу по проекту кошторису президії і комісії конгресу на три місяці. Уряд доповідь ухвалив і асигнував у розпорядження президії Трудового конгресу з коштів державної скарбниці на три місяці 503 200 грн [26].

Останнє засідання Директорії та міністерств за участі представників комісій відбулося 3 березня, всього за три дні до евакуації з Вінниці до Проскурова. Було піднято питання про виконання Постанови засідання президії Трудового Конгресу від 13 лютого 1919 р. в справі офіційного публікування закону Трудового конгресу про комісії від 28 січня 1919 р., "про сповіщення всіх вищих органів державного урядування про утворення комісій і їх функцій і т. д." [27]. Необхідно зауважити, що для більшості населення статус, повноваження та функції комісій були не до кінця зрозумілі. Тому уряд та комісії були змушені оприлюднити в газеті "Життя Поділля" наступну інформацію: "З авторитетних джерел повідомляють, що члени комісій Трудового Конгресу одержали відомості про те, що в різних колах суспільства циркулюють чутки, нібито комісії Конгресу закликають замінити теперішні урядові установи, як військове міністерство,

міністерство закордонних справ, міністерство постачання та інші. Всі ці чутки не мають під собою жодного ґрунту, бо комісії Трудового Конґресу є не виконавчими органами, але утворені виключно з метою полегшення законодавчої діяльності уряду і мають виключно законодавчі функції. Тим самим голови комісій не мають уповноважень міністрів" [28].

Після цього робота комісій переривається майже на два місяці. Навіть зникають повідомлення про їх роботу в пресі. Тільки у кінці травня на засіданні Ради Народних Міністрів був розглянутий та ухвалений проект міністра фінансів про асигнування 39 900 крб на виплату урядовцям канцелярії президії і комісії Трудового конґресу з 1 травня до 1 грудня 1919 р. [29]. І знову настає перерва в діяльності більше ніж на місяць.

Слабкість та бездіяльність комісій засвідчує той факт, що їх члени не змогли завадити прийняттю Радою Народних Міністрів рішення про недоцільність скликання Усеукраїнського Трудового Конґресу найближчим часом [30] та передачу в розпорядженні Міністерства внутрішніх справ коштів, виділених на його скликання в сумі 847000 грн, які були витрачені на інші потреби [31].

Тимчасова стабілізація, пов'язана з поверненням Директорії та нового соціалістичного уряду Б. Мартса до Кам'янця-Подільського, дала новий поштовх до розгортання роботи комісій.

На початок липня було призначено проведення спільного засідання Ради Міністрів та голів комісій Трудового Конґресу, на якому планувалося заслухати та обговорити звіти уряду, міністерств та комісій про їх діяльність. Однак виконавча влада не поспішала виконувати цього рішення. Навіть внесена на розгляд Ради Міністрів пропозиція міністра праці О. Безпалка "про необхідність встановлення взаємовідносин між урядом і членами Трудового конґресу" була відхилена "до одного з чергових засідань" [32]. А вже наступного дня на засіданні центральних комітетів урядових партій та міністерств було ухвалено вжити заходи до саморозпуску комісій. 11 липня на спільному засіданні фракцій УПСР та УСДРП було прийнято рішення припинити роботу комісій, а всі документи та кошти передати урядовим установам. Натомість з гострою критикою цього рішення виступили представники Селянської соціалістичної партії. Перебуваючи в опозиції, ця партія виступила за розширення демократичного представництва в уряді, реформування армії, впровадження загального виборчого права та активізації співпраці всіх державних установ з комісіями трудового Конґресу. Але їх голос не був

почутий. Голова Президії Трудового Конгресу Семен Вітик закрив збори, розпустив нараду і заявив, що робота комісій з цього часу припиняється. Більшість дослідників вважає, що ці події стали кінцем діяльності комісій [33].

Однак це рішення було оскаржено. На засіданні Президії Трудового Конгресу, що відбулося 12 липня, дії С. Вітика були засуджені як самочинні і нелегітимні. Президія вирішила продовжити діяльність комісій Трудового Конгресу та одночасно перейти в опозицію до уряду.

Після цього робота комісій вже не мала постійного характеру і тим паче результати їх діяльності вже ніяк не впливали на постанови уряду. Так, вже 27 липня Рада Міністрів на відношення бюджетової комісії Трудового конгресу з приводу подання Міністерством фінансів законопроектів фінансового характеру на попередній розгляд комісії постановила: "Передати відношення бюджетової комісії Трудового конгресу до п. президента конгресу з проханням в'яснити сучасний склад Комісій і їх кворум. Крім того... повідомити всіх міністрів про необхідність відповідних розпоряджень щодо посилки представників міністерств на засідання комісій конгресу" [34]. Однак відповідь не була отримана. Адже коли 12 вересня Президія Трудового Конгресу звернулася до уряду з проханням про асигнування коштів на утримання президії, комісій і співробітників канцелярій Трудового конгресу та канцелярські видатки, то уряд заявив, що "... приймаючи на увагу повідомлення президента Трудового конгресу п. С. Вітика від 13 липня б. р. (про саморозпуск комісій), а також відсутність точних даних про кількість дійсних членів комісій Трудового конгресу... Кабінет Міністрів ухвалив просити пана президента Трудового конгресу С. Вітика подати на розгляд Кабінету Міністрів в цій справі вичерпуючі дані та пояснення" [35]. Крім того, коли Президія Трудового Конгресу знову звернулася в справі асигнування коштів на утримання її, комісій та канцелярій, всього в розмірі 1 324 800 грн, уряд постановив: "Прохати п. [С.] Вітика в порозумінні з п. державним контролером з'ясувати справу щодо раніше асигнованих Трудовому конгресу /23. III/ 1 000 000 карбованців та особистого складу членів комісій та канцелярій конгресу" [36]. Врешті-решт уряд погодився в кінці жовтня асигнувати на утримання президії, комісій та канцелярії Трудового конгресу до 1 листопада 325 700 грн, доручивши міністру фінансів одночасно з цим асигнуванням закрити невичерпаний кредит Трудовому конгресові з асигнованого згідно з законом від 23 березня б. р.

1 000 000 крб [37]. Це останні офіційні повідомлення про діяльність комісій Конгресу Трудового Народу, адже інформація про їх роботу вже за кілька місяців до цього зникла зі шпальт не тільки місцевих газет, а й урядової преси.

Підсумовуючи, необхідно наголосити на тому, що комісії, які отримали від Конгресу Трудового народу широкі контролюючі та законотворчі повноваження, в силу різних причин не змогли їх повністю використати на практиці. Тут стали на заваді як об'єктивні фактори, так і низка суб'єктивних чинників. Важка військово-політична ситуація, в якій довелося діяти комісіям, ускладнювалася протидією урядових та державних структур, які не хотіли мати організованої опозиції зі значними контролюючими функціями. Діяльність як "правого" уряду С. Остапенка, так і "лівого" Б. Мартоса засвідчують, що вони всіляко намагалися позбутися контролю та опіки з боку будь-яких структур Трудового Конгресу. Навіть самій Директорії було невігдно і незручно тримати при собі таку інституцію, як комісії. Навряд чи рішення президента Трудового Конгресу С. Вітика про саморозпуск комісій мало самостійний характер. Скоріше за все воно було прийнято за попереднім погодженням з урядом та Директорією, а то й під їх тиском.

Але зводити прорахунки роботи комісій лише до негативного ставлення до них державного проводу та урядових установ було б не зовсім правильно. Слід зазначити, що й самі комісії не змогли швидко налагодити ефективну роботу. В умовах "війни всіх проти всіх", в яких опинилась Українська Народна Республіка на початку 1919 р., комісії часто займалися важливими, але другорядними справами. В умовах поганої поінформованості народні маси мало що знали про роботу комісій, їх функції та завдання і тому ставилися до них байдуже, якщо не вороже. Вплив комісій на народ був мізерним, хоча основним завданням, яке ставилося перед ними, було збереження та укріплення зв'язку з народними масами.

Не вдалося комісіям зберегти в дії "трудоий принцип". Реалії політичного життя тогочасної України привели до утворення парадоксальної ситуації, коли структури Трудового Конгресу, створені на основі обмеженого класового принципу, яким була "трудова формула", почали активно виступати за впровадження загального виборчого права. Саме тому після оголошення державного курсу на розбудову УНР на засадах парламентаризму та демократії потреба в діяльності комісій Конгресу Трудового

Народу зникла сама собою. Комісії продовжували працювати, але ніякого результату від їх роботи вже не було.

Література

1. Лихолат А. В. Розгром буржуазно-націоналістической Директорії на Україні / А. В. Лихолат. – М. : Госполитиздат, 1949. – 215 с. ; Рибалко І. К. Розгром буржуазно-націоналістичної Директорії на Україні / І. К. Рибалко. – Харків., 1962. – 186 с.

2. Політична історія України ХХ століття у 6 т. / В. Ф. Верстюк, В. Ф. Солдатенко. – К. : Генеза, 2003. – 488 с. ; Верстюк В. Ф. Українська Народна Республіка під проводом Директорії / В. Ф. Верстюк // Історія України: нове бачення : у 2 т. – К. : 1996 ; Солдатенко В. Ф. Українська революція : історичний нарис / В. Ф. Солдатенко. – К., 1999. – 976 с. ; Копиленко О. Л. Держава і право України. 1917–1920 : навч. посіб. / О. Л. Копиленко. – К. : Либідь, 1997. – 208 с. ; Яневський Д. Політичні системи України 1917–1920 років: Спроби творені і причини поразки / Д. Яневський. – К., 2003. – 767 с. ; Яцюк М. В. Військово-політична діяльність Директорії УНР (1918-1920) / М. В. Яцюк. – К., 2000.

Т. 2 Революція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917–1920) / В. Ф. Верстюк, В. Ф. Солдатенко. – К: Генеза, 2003 – 488 с. ; Верстюк В. Ф. Українська Народна Республіка під проводом Директорії / В. Ф. Верстюк // Історія України: нове бачення: У 2 т. – К., 1996. ; Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис / В. Ф. Солдатенко. – К., 1999. – 976 с. ; Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України. 1917–1920: Навчальний посібник / О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко. – К: Либідь, 1997. – 208 с. ; Яневський Д. Політичні системи України 1917–1920 років: Спроби творені і причини поразки / Д. Яневський. – К., 2003. – 767 с. ; Яцюк М. В. Військово-політична діяльність Директорії УНР (1918-1920) / М. В. Яцюк. – К., 2000.

3. Яблонський В. Від влади п'ятох до диктатури одного. Історико-політичний аналіз Директорії УНР / В. Яблонський. – К. : Альтерпрес, 2001. – 160 с.

4. Лозовий В. С. Внутрішня та зовнішня політика Директорії Української Народної Республіки (Кам'янецька доба) / В. С. Лозовий – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2005. – 224 с.

5. НДБ ЦДА України, № 14025. Листівка.

6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 2208, оп. 1, спр. 141, арк. 1.

7. ЦДАВО України, ф. 3866, оп. 1, спр. 53, арк. 6.

8. Копиленко О. Л. Держава і право України. 1917–1920 : навч. посіб. / О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко. – К. : Либідь, 1997. – С. 128.

9. Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 - листопад 1920 рр. : док. і матеріали : у 2 т., 3 ч. – Том 1 / Упоряд. : В. Верстюк (керівник) та ін. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2006. – С. 620.

10. Життя Поділля. – (Вінниця). – 1919. – № 36, 31 січня. – с. 2.

11. Життя Поділля. – (Вінниця). – 1919. – № 37, 1 лютого. – с. 2.

12. Життя Поділля. – (Вінниця). – 1919. – № 39, 3 лютого. – с. 2.

13. Там само. – С. 2.

14. Там само. – С. 2.

15. Там само. – С. 2.

16. Свободное слово. – (Вінниця). – 1919. – № 46, 6 февралю. – С. 3.

17. Гай-Нижник П. УНР у період Директорії: пошук моделі державного устрою (кінець 1918–1919 рр.) / П. Гай-Нижник, О. Лейберов. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2013. – С. 65.

18. Український голос. Урядовий орган Національного комітету. – (Тернопіль). – 1919. – 2 лютого. – С. 2.

19. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921 / І. Мазепа. – Б. м., 1950. – Ч. 1. – С. 107.

20. Селянське слово. – 1919. – 25 лютого. – С. 8.

21. Подольское слово. – (Вінниця). – 1919. – № 5, 4 марта. – С. 3.

22. Подольское слово. – (Вінниця). – 1919. – № 1, 27 февралю. – С. 2.

23. ЦДАВО України ф. 1092, оп. 6, спр. 2, арк. 41.

24. Подольское слово. – (Вінниця). – 1919. – № 1, 27 февралю. – С. 2.

25. ЦДАВО України, ф. 1092, оп. 6, спр. 2, арк. 22.

26. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 14, арк. 98.

27. ЦДАВО України, ф. 1092, оп. 6, спр. 2, арк. 53.

28. Життя Поділля. – (Вінниця). – 1919. – № 39, 3 лютого. – С. 3.

29. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 17, арк. 13 зв.

30. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 14, арк. 144 зв.

31. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 16, арк. 43 зв.

32. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 14, арк. 163.

33. Яблонський В. Від влади п'ятох до диктатури одного. Історико-політичний аналіз Директорії УНР / В. Яблонський. – К. : Альтерпрес, 2001. – С. 66.

34. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 16, арк. 36.

35. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 16, арк. 82.

36. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 16, арк. 118.

37. ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 1, спр. 16, арк. 123.